

УДК 94(44=161.1):314.151.3-054.74

З ПОЛЬЩІ ДО ФРАНЦІЇ: ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ЗБІРНИХ СТАНЦІЙ ДЛЯ ЕМІГРАНТІВ У МІЖВОЄННЕ ДВАДЦЯТИЛІТТЯ

Леся КУПИН

Наукова бібліотека Львівського національного університету імені Івана Франка,
науково-бібліографічний відділ
вул. Драгоманова 5, 79601, Львів, Україна

У статті, на основі архівних та опублікованих джерел (зокрема, мемуарного характеру), охарактеризовано специфіку діяльності збірних станцій для заробітчач на теренах міжвоєнної Польщі. Їх створювали з метою регулювання еміграційних потоків, зростання обсягів яких зумовлювалося економічними негараздами відновленої після Першої світової війни держави. На прикладі збірних станцій у містах Мисловице та Вейгеро, проаналізовано особливості організації їхньої роботи (зокрема, визначено чинники, які впливали на її загалом незадовільний стан), а також побуту осіб, які бажали емігрувати до Франції сухопутним (з Мисловице) чи морським (з Вейгеро) шляхом. Водночас простежено типовий шлях емігранта з Польщі до Франції та повсякденні труднощі, з якими довелося стикатися переселенцям.

Ключові слова: Франція, Польща, еміграція, міжвоєнне двадцятиліття, повсякдення, збірна станція, Мисловице, Вейгеро.

Еміграція вже декілька століть залишається актуальною проблемою соціально-економічного, політичного та культурного розвитку багатьох країн світу й України зокрема. Одна з масштабних хвиль трудової та політичної еміграції припала на міжвоєнне двадцятиліття. Масового характеру ці явища набули у Польській Республіці, яка відновила свою державність та перебувала в економічній скруті. Через безробіття чи безземелля правом на еміграцію, згідно Конституції 1921 р. скористалися близько 2 млн мешканців Польської Республіки різних національностей. Основний контингент емігрантів становили вихідці з Лодзького, Кельцького, Віленського, Познанського, Краківського, Львівського, Тернопільського, Волинського воєводств. Стосовно напряму еміграції, то польських робітників активно вербували французькі місії працевлаштування як невибагливих до умов праці та культурно близьких іноземних заробітчач, позаяк Французька Республіка після Першої світової війни потребувала значної кількості робочої сили для відбудови господарства.

Задля регулювання еміграційних рухів, 22 квітня 1920 р. при Міністерстві праці та соціальної опіки Польської Республіки створено Еміграційне управління, яке мало свої відділення та представництва. Зокрема, станом на 1925 р. діяли Експозитура Еміграційного управління у Львові, Еміграційний Дім у Ченстохові, Еміграційний етап у Вейгеро з експозитурами у Гдині і Тчеві, Експозитура зі справ рееміграції у Збоншині, два інспектори зі справ еміграції на збірних

станціях у Мисловіце та Вейгеровому¹. Щодо збірних станцій (туди скеровували мігрантів для полегдження низки формальностей із виїзними документами, проходження карантину та вакцинацій), то перша з них у 1919–1920 рр. діяла у Варшаві (згодом у містах Ченстохова та Познань).

У листопаді 1922 р. виникло непорозуміння з приводу оренди приміщень для відділення Французької місії працевлаштування у Познані. В результаті, польська сторона наполягла, що не повинна безкоштовно забезпечувати потреби імміграційних структур Французької республіки. Тому з 1 листопада 1924 р., на вимогу французької сторони, збірну станцію перенесли до Вейгерового². У цьому ж році відновили роботу збірної станції у Мисловіце, де ще на початку ХХ ст. була мережа спеціальних забудов, призначених для організації еміграції. Як наслідок, після закінчення Першої світової війни цим містом зацікавилися французькі імміграційні структури, що займалися вербуванням робітників до Франції та Бельгії. Так, в лютому 1923 р. свої відділення у Мисловіце відкрили дві французькі організації, які вербували промислових та сільськогосподарських робітників: Генеральний комітет французьких копалень (*Comité Central Houilleres de France*) і Сільськогосподарську конфедерацію зруйнованих регіонів Франції (*Confederation Agricol des Regions Devastées de France*). 1 липня 1924 р. вони були об'єднанні в Генеральне імміграційне товариство Польщі (далі ГІТ) з центром у Мисловіце (*Société Generale d'Immigration de Pologne*). У 1928 р. його перейменували на Польське відділення Генерального імміграційного товариства (*Société Generale d'Immigration, Service de Pologne*). Воно займалося вербуванням робітників для фізичної праці в різних галузях господарства³. Так, з 1924 р. бажачі емігрувати до Франції сухопутним шляхом (яких була переважна більшість) з'являлися до збірної станції у Мисловіце, а ті, котрі надавали перевагу морській подорожі (набагато витратнішій) – до Вейгерового. Зокрема, вартість подорожі з Мисловіце до Туля (де функціонувала французька збірна станція) у 1928 р. для дорослих осіб (від 15 років) становила 322 франки (далі – фрн), для дітей, віком 10–15 років, – 292 фрн, сім–десять років – 187 фрн, чотири–сім років – 167 фрн, три–чотири роки – 37 фрн, до трьох років – 12 фрн⁴. Таким чином, до початку Другої світової війни Мисловіце залишалося вузловим центром еміграції, зокрема, у французькому напрямі. Упродовж 1924–1936 рр. через них до Французької Республіки емігрувало 326 947 осіб. Ця кількість, у першу чергу, залежала від економічної кон'юнктури

¹ *Biuletyn Urzędu Emigracyjnego w Sprawach Migracji i Osadnictwa* (Warszawa: Urząd Emigracyjny, 1925), 9–10.

² *Emigracja z Polski do Francji – ograniczenia, spory. Sprawozdania, korespondencja, 1919, 1922, Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), sygn. 3914, str. 12–13.*

³ Alfred Sulik, *Historia Mysłowic 1922–1939* (Mysłowice: Wydawnictwo Hejme, 2011), t. 2, 52–53.

⁴ “Франція. Зниження заплат за подорож для родин емігрантів,” *Український емігрант*, 30 травня 1929.

Франції. Так, найбільша кількість заробітчан емігрувала у 1926 та 1929 та 1930 рр. (48 тис., 66 тис. та 61 тис. осіб відповідно)⁵. Загалом, упродовж 1920-х рр. у французькому Генеральному імміграційному товаристві на території Польської Республіки зарекутовано приблизно 700 тис. осіб⁶.

Зазначимо, що інформованість населення про еміграцію, як і саме уявлення про Францію, у міжвоєнній Польщі було доволі загальним. Наприклад, Стефан Турко із Стопницького повіту Новоградського воєводства згадував про передумови еміграції таке: *“Роботи ніякої не було, батьки не мали грошей, а я – кавалер. Почув, що люди їдуть на заробітки до Франції, навіть не знаю які. Подумав, поїду і я, бо вдома неможливо жити. По-друге, хотів побачити світ. [...] По-третє, з Франції недалеко до Канади”*⁷.

Загальну інформацію про еміграцію до Франції бажуючі могли почерпнути з офіційних видань Еміграційного управління Польської Республіки – “Бюлетеня Еміграційного управління” (*“Biuletyn Urzędu Emigracyjnego”*) та “Рекомендацій для емігрантів до Франції” (*“Wskazówki dla wychodźców do Francji”*). Наприклад, у виданнях зазначалося, що французький клімат подібний до польського, тільки у південному напрямі він дещо спекотніший (утім відомо, що через високу температуру в південно-західному регіоні Франції працювали переважно італійці та іспанці). Також йшлося, що французи та поляками споріднені культурно, релігійно та “давньою приязню”⁸. Така інформація, вочевидь, мала на меті залучити до еміграції широкий загал. Однак, контингент грамотних трудових емігрантів, які могли скористатися цією інформацією, був незначним.

Серед низки рекомендацій Еміграційного управління були застереження перед ошуканцями. Наголошувалося, що під час полагодження усіх формальностей із документами не варто покладатися на допомогу “добрих людей”, які найчастіше виявлялися ошуканцями (видавали себе за чиновників консульств чи інших структур), натомість краще звернутися до представників поліції⁹. У спогадах емігрантів зазначалося, що *“[...] найбільшим клопотом для емігранта є звернення по декілька разів до польських чиновників. Такого не було в жодній країні”*¹⁰. Наголосимо й на тому, що полагодження необхідних формальностей, пов’язаних з еміграцією, утруднювала неграмотність емігрантів, а також, у багатьох випадках, – відсутність у них досвіду перебування у великих містах. Чоловіки такий досвід зазвичай могли отримати під час служби у війську, а жінки – за умови праці у міських будинках¹¹.

⁵ Sulik, *Historia Mysłowic*, 53.

⁶ Philipp Dewitte, *Deux siècles d’immigration en France* (Paris: La documentation française, 2003), 39.

⁷ “Dlaczego przyjechałem na roboty do Francji. Moja podróż do Francji,” *Polak we Francji*, 3 listopada 1926.

⁸ *Wskazówki dla wychodźców do Francji* (Warszawa: Urząd Emigracyjny, 1930), 78, 80.

⁹ *Ibid.*, 33.

¹⁰ *Pamiętniki emigrantów. Francja* (Warszawa: Instytut gospodarstwa społecznego, 1939), 323.

¹¹ Maja i Jan Łoziński, *Życie codzienne i niecodzienne* (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011), 81.

Незважаючи на зміни еміграційних структур Польської Республіки, процедура еміграції до Франції залишалася типовою упродовж усього міжвоєнного двадцятиліття. Так, робітники, які хотіли емігрувати до Франції, спершу мали зголоситися до Польського управління посередництва праці (УПП) стосовно вакансій відповідної професії¹². В УПП, натомість, записували кандидатів на виїзд та, у випадку отримання відповідної вакансії для робітників, оголошували термін вербування вказаної професії; викликали потенційних заробітчани на проходження еміграційної комісії, яка перевіряла стан здоров'я та професійну придатність. Звіди завербованих робітників партіями скеровували до збірної станції, де вони мали отримати підтвердження Генерального імміграційного товариства щодо дати відправлення транспорту. Важливо зазначити, що без відповідного скерування УПП інспектор у справах еміграції на збірній станції не міг прийняти жодного емігранта¹³. На збірну станцію необхідно було прибути у визначений день і час. У випадку запізнення чи неможливості вчасного прибуття, потрібно було надіслати повідомлення до представників Генерального імміграційного товариства у Варшаві (вказати ім'я, адресу та номер отриманого підтвердження для імміграції) та очікувати наступного підтвердження¹⁴. Про день виїзду до Мисловице один емігрант із Заглемб'я Домбровського (Кельцьке воєводство) згадував: *“Емігрував з дружиною та шістьма дітьми. Коли настав час від'їзду, то на подвір'ї зібрався такий натовп народу, як на поминки. Складалося враження, що ми не від'їжджаємо до Франції, а нас мають поховати в одній могилі. Усі так з нами прощалися, наче вже ніколи не побачимося”*¹⁵.

Процедура проходження еміграційної комісії на різних збірних станціях упродовж міжвоєнного двадцятиліття також залишалася типовою. Зокрема, донька емігранта з Гнезна так описувала перебування на збірній станції у Познані 1923 р.: *“Прибули з батьком у Познань для проходження еміграційної комісії. Потім відбували карантин, перукар пообрізає нам волосся. [...] Контракт праці батько отримав в останній момент, так що навіть не було часу переглянути його умови. [...] Декілька днів перебували у казармі; звіди нам не дозволяли виходити, лише перед від'їздом ми могли відлучитися на дві години”*¹⁶. Подібно емігранти поставали перед комісією у Мисловице: прибували у пункт призначення у визначений день о 8 год. ранку; після реєстрації проходили ретельний медичний огляд (жінок спершу оглядала акушер). З цього приводу у спогадах емігрантів йдеться: *“З чоловіком та двома дітьми прибули до Мисловице, там шалений рух, багато дітей та жінок. Підійшов до мене один чоловік й сказав, що я не доїду до Франції. [...] Я*

¹² *Wskazówki dla wychodźców*, 3.

¹³ *Ibid.*, 6–7.

¹⁴ *Ibid.*, 32–33.

¹⁵ *Pamiętniki emigrantów*, 12–13.

¹⁶ *Ibid.*, 241–242.

була молода, але виглядала спрацьовано. Згодом з'ясувалося, що це був лікар. Він відпровадив мене до акушера, який усе ж видав мені задовільну медичну довідку”¹⁷.

Прикметно, що робітники, які були завербовані УПП, а лікарем збірної станції визнані непридатними до роботи, змушені були повертатися додому. Їм відшкодовували 50 % вартості дороги, а Делегація працедавців повертала 50 % внесених коштів на подорож до Франції. Однак робітникам, котрі отримали відмову через відсутність якихось документів, працедавці кошти не повертали; їм надавали лише знижку на квиток додому. Це стосувалося й робітників чи членів родин емігрантів, які мали намір емігрувати на підставі іменних запрошень з Франції¹⁸. Крім медичного огляду емігранти та члени їхніх родин проходили ретельний контроль документів, карантин (купання та дезінфекцію, вакцинацію від віспи). Як наслідок, на збірній станції їм доводилося перебувати по декілька днів. “Коли приїхали до Мисловице, то одразу мали подати еміграційну карту на підпис. Аж тоді нас впустили до бараку. Моя родина пройшла медичний огляд. Згодом прийшли до управління, де подали інші додаткові документи, які потрібно було по чергово завіряти: паспорт, контракт та ін.”¹⁹, – згадував один з емігрантів.

У звіті Міністерства закордонних справ Польської Республіки “Про умови перевезення емігрантів з Мисловице до Туля” за 1929 р. зазначалося, що, незважаючи на близьке розташування у Мисловицах бараку та вокзалу, емігрантам важко було вночі самотійно потрапити до бараку. Причиною цього, згідно документа, була відсутність вказівника про місце його знаходження, інформації про години роботи інспектора в справах еміграції, а також погане освітлення²⁰. Як наслідок, на місцях збору емігрантів не було ні польських, ані французьких представників, які могли би заопікуватися ними. Наголосимо, що особливої допомоги потребували жінки, котрі їхали з дітьми. Крім цього, значну небезпеку складало розташування біля бараку приватних будинків, звідки обманом завербовували молодих жінок до “будинків терпимості”²¹. Тож у 1929 р. Еміграційне управління видало розпорядження про вербування тільки грамотних жінок або тих, які емігрували в супроводі членів родини²².

З характеризованого документа відомо, що барак збірної станції у Мисловице мав три відділи: I) просторе приміщення з лавами під стінами; II) приміщення без лав; III) менше приміщення з ліжками без матраців, де могли розміститися лише бл. 120 осіб. Умови проживання в цьому приміщенні зовсім не відповідали

¹⁷*Pamiętniki emigrantów*, 38–39.

¹⁸*Wskazówki dla wychodźców*, 11.

¹⁹*Pamiętniki emigrantów*, 12.

²⁰Transport emigrantów polskich przez Czechosłowację do Francji, 1929–1939, AAN, sygn. 10344, str. 96.

²¹*Ibid.*, 134.

²²“Не приймається неграмотних жінок,” *Український емігрант*, 30 травня 1929.

нормам гігієни. Навіть жінки з дітьми, які прибували вночі, спали на лавах без матраців. Стосовно спальних місць для чоловіків, то вони не витримували критики²³. Загалом, приміщення будівлі були брудними, взимку недостатньо опалювались, посуд можна було мити лише холодною водою. Замість підлоги в бараку була цементна долівка, а замість стін – дерев'яні перегородки. Стан туалетів загрожував розповсюдженням хвороб не лише серед емігрантів, але й серед мешканців міста²⁴. На думку історика Стефана Міклевського, така ситуація була зумовлена тим, що утримання збірної станції не входило до компетенції Французької місії працевлаштування чи Міністерства праці Французької Республіки. Натомість, зі сторони польських еміграційних структур не було належного контролю²⁵.

Задля зменшення ризику епідемічних захворювань, з 1930 р. новоприбулих емігрантів поселяли у загальній залі, де вони очікували медичного огляду та інших санітарних перевірок. Тільки після усіх процедур їх скеровували у менші приміщення²⁶. Так, емігрант з Бендзинського повіту зазначав: *“У Мисловіце, разом з іншими чоловіками, ще раз пройшов медичний огляд та ще раз визнано мене придатним до роботи на фабриці. Перебували там декілька днів. Пройшли карантин. Нас добре відмили нас від бруду і, як стадо овець, завантажили до вагонів потягу”*²⁷. Проте в спогадах емігрантів трапляються й позитивні враження від побуту на згаданій збірній станції: *“У Мисловіце відчув справжнє життя. Їсти давали добре, хліба було навіть забагато, бо чимало людей намагалися привезти хліб з дому. Перебували там три дні. Нас так ганяли по лазнях, що кожний як ніколи відчував себе вимитим та свіжим”*, – зазначав емігрант з Кельцького воєводства²⁸.

Після проходження медичного огляду та карантину емігранти полагоджували документи (особливу увагу звертали на перевірку особистих даних емігранта, які було вказано у паспорті – ім'я, дату народження, адресу тощо), емігрантів фотографували, вони підписували контракти праці. Існувало чотири види робітничих контрактів, які різнилися кольором паперу: для сільськогосподарських робітників та орендарів земель (білого кольору), промислових робітників (жовтого кольору), гірників вугільних шахт (блакитного кольору), гірників рудних шахт (червоного кольору). Робітник підписував контракт у чотирьох примірниках: один залишався в нього, другий – у французького працедавця, третій та четвертий – у французькому та польському Управлінні посередництва праці. Докладне ознайомлення польського робітника з контрактом праці на збірній станції було

²³ Transport emigrantów polskich przez Czechosłowację do Francji, 1929–1939, AAN, sygn. 10344, str. 95.

²⁴ Sulik, *Historia Mysłowic*, 54.

²⁵ Niklewski, *La Reglementation de l'Immigration*, 64.

²⁶ Transport emigrantów polskich przez Czechosłowację do Francji, 133.

²⁷ *Ibid.*, 219

²⁸ *Pamiętniki emigrantów*, 468

запорукою уникнення непорозумінь у Франції. З усіма суперечливими питаннями стосовно контракту праці, а також побуту на збірній станції можна було звернутися до інспектора з питань еміграції, який був офіційним представником Еміграційного управління²⁹. Часто самі інспектори скаржилися на погану організацію французького ГПТ у Мисловіце, зокрема на те, що воно надавало неправдиву інформацію про оплату праці робітників у контрактах³⁰. Вільний час емігранти могли проводити в малій читальні головної зали бараку³¹. Однак, як згадував один з емігрантів, у такому “великому товаристві” завжди було чим зайнятись³².

Інкони подорож емігрантів до Франції завершувалася лише перебуванням на збірній станції у Мисловіце. Один з емігрантів згадував: *“Багато людей повернулися додому: в одних не все було гаразд з документами, в інших – із станом здоров’я. Чимало було сліз, оскільки окремі особи продали на Батьківщині все майно, сподіваючись, що у Франції до чогось доробляться. Аж тут – повернення назад. А немає куди повертатися, все продано”*³³. Траплялося, що особи, які відмовили з певних причин у виїзді до Франції, намагалися крадькома потрапити до вагонів потягу. З цього приводу в спогадах емігрантів зазначалося: *“Мені якийсь чоловік пропонував за 50 злотих, щоб я помістив його до коробки як багаж. У мене була спокуса погодитися, однак не хотів ризикувати своїм від’їздом до Франції. В результаті, через три дні від’їхали 800 осіб, а ще 200 залишилося”*³⁴.

Що стосувалося багажу, то безкоштовно (незалежно яким видом транспорту подорожував емігрант) можна було перевозити до 30 кг. За кожний додатковий кілограм необхідно було сплатити злотий. Таке розпорядження стимулювало емігрантів брати із собою лише цінні та необхідні речі (позаяк часто перевезення дріб’язкових речей коштувало більше, ніж їхня купівля у Франції). Під час подорожі з Мисловіце до Туля перевізні компанії мали забезпечувати емігрантів їжею: супом та чаєм, а дітей віком до десяти років – молоком (однак, зазвичай молоко отримували лише діти до чотирьох років)³⁵. Емігранти повинні були мати власний посуд (тарілку, ложку, горня, ніж)³⁶.

Збірною станцією в Мисловіце, яку місцеві мешканці називали “французькою місією”, опікувалися католицькі організації. У 1929 р. кардинал Август Хлонд доручив опіку над емігрантами збірної станції священику Яніцькому. Священики систематично відвідували емігрантів та перед від’їздом кожного транспорту відправляли службу³⁷.

²⁹ *Wskazówki dla wychodźców*, 12–13.

³⁰ *Transport emigrantów polskich przez Czechosłowację do Francji*, 101.

³¹ *Wskazówki dla wychodźców*, 16.

³² *Pamiętniki emigrantów*, 301.

³³ *Ibid.*, 469.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ *Transport emigrantów polskich przez Czechosłowację do Francji*, 81.

³⁶ *Wskazówki dla wychodźców*, 34.

³⁷ Sulik, *Historia Mysłowic*, 54.

Стосовно умов перевезення емігрантів, то їхня якість корелювалася з побутом на збірній станції. *“Зранку, коли настав час від’їзду, я страшенно боялася. [...] Прибув потяг, я по-іншому його уявляла, – у ньому можна було перевозити худобу”*³⁸, – йдеться у спогадах емігрантки. У рапорті Еміграційного управління до Міністерства закордонних справ Польської Республіки зазначено, що 2 травня 1930 р. в поїзді, який прямував з Мисловице до Туля, налічувалась 561 особа (247 чоловіків, 148 жінок та 166 дітей). Потяг складався із 14-ти вагонів, два з яких були вільними, позаяк ГПТ не вважало за необхідне провести дезінфекцію двох вагонів³⁹. З Мисловице емігрантів транспортували через кордони Чехо-Словаччини та Німеччини. Подорож тривала дві доби. З цього приводу один з емігрантів згадував: *“Приїхали до чеського кордону. Тут пересіли у значно комфортніший потяг (дітям можна було прилягти). Наступного дня доїхали до Німеччини – знову пересадка. Цей потяг, так само як і з Польщі, був з невеликою кількістю вагонів: ледь помістилися. Усю дорогу було чути зойки та крики людей”*⁴⁰. Спільною проблемою для обговорення були нарікання на Польщу, яка *“обіцяла землі, роботу, гроші, а тепер прогнала їх. Усюди панують жиди, [...] жидівська Польща”*⁴¹. Емігрантів супроводжували наглядачі, які мали стежити за порядком, зокрема, щоб чоловіки не переходили у вагони, де перебували жінки й дівчата. Конвоїри від ГПТ, якими часто були жінки, не завжди могли забезпечити дотримання дисципліни у вагонах; до того ж вони здебільшого не знали польської мови, щоб порозумітися з емігрантами⁴².

У 1930 р. на польсько-французькій конференції з питань еміграції було порушене питання про створення на території Чехо-Словаччини (у м. Хебі) сталої санітарної станції для польських емігрантів, які їхали до Франції⁴³. Також вимагало контролю обслуговування залізниці в Катовіцах, позаяк траплялися випадки, коли діти випадали з дверей вагона. У рапорті зазначалося, що у вагонах було дуже брудно, не було доступу до води. Консульство Польської Республіки у Празі висловило також прохання збільшити тривалість зупинки на території Чехо-Словаччини⁴⁴. Відомо про випадок, коли 3 листопада 1929 р., під час зупинки транспорту, із 746 польських емігрантів, через халатність конвоїра, лише частина встигла пообідати⁴⁵.

Кращою була організація побуту (на збірній станції у Вейгеровому) та перевезення (до Гавру) тих емігрантів, які вирушали до Франції морським

³⁸ *Pamiętniki emigrantów*, 38-39.

³⁹ *Transport emigrantów polskich przez Czechosłowację do Francji*, 36.

⁴⁰ *Pamiętniki emigrantów*, 13.

⁴¹ *Ibid.*, 665.

⁴² *Transport emigrantów polskich przez Czechosłowację do Francji*, 82.

⁴³ *Ibid.*, 140.

⁴⁴ *Ibid.*, 81.

⁴⁵ *Ibid.*, 44.

шляхом. “Прибув до Вейгерового близько полудня, одразу розпочалася реєстрація. Наступного дня проходив еміграційну комісію. [...] Для службовців французької місії це було велике навантаження, але все виконувалося швидко та вправно. Увечері кожний отримав паспорт, а зранку спеціальним потягом відправили нас до Гданська”⁴⁶, – зазначено в спогадах емігранта. Зрозуміло, що подорож морем була дорожчою і тривала довше (від чотирьох до шести діб). Тому лише окремих контингент мав змогу емігрувати пароплавом. Вочевидь, цим можна пояснити злагоджену роботу еміграційної комісії у Вейгеровому. Перевезення пароплавом було комфортнішим, аніж потягом. “Нас було більше тисячі осіб з різних регіонів Польщі, переважно одягнених у простий одяг. Було, правда, декілька єврейських сімей. Нас по декілька осіб розмістили у великих каютах під палубою, жінки були окремо від чоловіків”⁴⁷.

Настрої емігрантів також були різними: дехто сумував, що залишає край, хтось радів та мріяв про краще життя. Крім цього, були й такі, що вдруге їхали до Франції та розповідали про неї, як про країну свободи. Однак, суттєвою відмінністю між перевезенням пароплавом та потягом було те, що подорожуючі морським шляхом могли кожний день у приміщенні їдальні влаштовувати різні заботи: танці, співи, грати в карти. Втім, великим нещастям для більшості з них ставала морська хвороба⁴⁸.

Таким чином, побут емігрантів на збірних станціях був невід’ємною частиною їхньої подорожі до Франції. З огляду на масштабність цього явища, організація роботи збірних станцій Польщі як і саме перевезення були вкрай незадовільними. Французькі місії працевлаштування на території Польської Республіки перш за все забезпечували інтереси імміграційної політики Франції (кількісний та селекційний відбір робітників). Натомість соціально-економічна кон’юнктура Польщі не сприяла належному вирішенні питань, пов’язаних з еміграцією.

FROM POLAND TO FRANCE: WORK ARRANGEMENT OF EMIGRANT ASSEMBLY POINTS DURING INTERWAR YEARS

Lesya KUPYN

The Scientific Library of the Ivan Franko National University of Lviv,
Scientific-bibliographic department
17, M. Drahomanova str., 79601, Lviv, Ukraine

As a result of the range of emigrational movements from Polish Republic throughout 1919–1939 years, local government established the range of emigration institutions. The mixed stations where laborers

⁴⁶ *Pamiętniki emigrantów*, 134.

⁴⁷ *Ibid.*, 134.

⁴⁸ *Ibid.*, 243.

arrived (sometimes with their families) to approve their physical and professional abilities and skills, receive a passport, sign work contract, get quarantined and vaccinated, took special place in the system of institutions. Therefore, the main purpose of the research lies in considering the works of mixed stations in Poland in mid-war period and the description of emigrants' daily routine.

People who originated from Lodz, Kielce, Vilenske, Poznan, Kraków, Lviv, Ternopil and Volyn' voivodeships of Poland made the main group of emigrants. Concerning the direction of emigration, French recruiting missions attracted emigrants' attention considering them unpretending to work conditions and culturally close laborers since French Republic was in great need of labor of foreigners to renew their economy after the First World War. It is a well-known fact that emigrants were to stay at crowded mixed stations, where they often became the victims of criminals or for the reason of bureaucracy they failed to arrive in France so much dreamed about.

The first mixed station performed in Warsaw (1919–1920) in the course of time it was shifted to Częstochowa, and later – to Poznan. Since 1924, people willing to immigrate to France by land (it was the overwhelming majority) arrived at the station in Myslowice when those who preferred a voyage by sea (rather expensive) – to Wejherowo. By the beginning of the World War II, Myslowice remained a nodal emigration center, including French direction. During 1924–1936, 326 947 people immigrated to French Republic through Myslowice. This number depended on economic conjuncture of France. Thus, the largest quantity of laborers emigrated in 1926, 1929–1930 years (48, 66 and 61 thousand people respectively). In general, during a mid-war period 600 thousand people originated from Polish Republic immigrated to France according to official statistics.

The living conditions at mixed stations in Myslowice did not meet the demands of hygiene, even women and children who arrived at night slept on the benches without mattresses. Concerning male sleeping places, they left much to be desired. Generally, the rooms in the building were dirty and unheated in winter. Lavatory condition made a threat of illness spread not only among immigrants, but also among the city dwellers.

What concerned the voyage to France by sea, one must admit that immigrants stay in the mixed station in Wejherowo and transportation to Havre were much better arranged. A sea voyage was more expensive, but it lasted longer (4–6 days). That is why, only a separate contingent was able to emigrate by ship. Obviously, this fact explains a well-organized work of emigration committee in Wejherowo.

Thereby, emigrants' daily routine at mixed stations was an integral part of their trip to France. Judging by the range of the phenomenon under consideration, the arrangement of transportation at Polish mixed stations and transportation conditions as such were unsatisfactory. Since, French recruiting missions on Polish territory first of all cared about the interests of France immigration policy (quantitative and selective choice of laborers). Instead, socio-economic conjuncture of Polish Republic did not assist in the solution of those issues.

Key words: France, Poland, emigration, interwar, everyday, emigrant assembly point, Myslowice, Wejherowo.

REFERENCES

- Biuletyn Urzędu Emigracyjnego w Sprawach Migracji i Osadnictwa.* Warszawa: Urząd Emigracyjny, 1925.
- “Dlaczego przyjechałem na roboty do Francji. Moja podróż do Francji.” *Polak we Francji.* 3 listopada, 1926. (in Ukrainian).
- “Frantsiia. Znyzhennia zaplat za podorozh dlia rodyn emigrantiv.” *Ukrainskyi emigrant.* 30 travnia, 1929. (in Ukrainian).
- “Ne pryimaietsia nehramotnykh zhinok.” *Ukrainskyi emigrant.* 30 travnia, 1929. (in Ukrainian).
- Dewitte, Philipp. *Deux Siècles d'Immigration en France.* Paris: La documentation française, 2003.

Купин Л.

ISSN 2078-6107. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2016. Випуск 52. С. 108–118

Emigracja z Polski do Francji – ograniczenia, spory. Sprawozdania, korespondencja, 1919, 1922, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 3914.

Łozińscy, Maja i Jan. *Życie Codzienne i Niecodzienne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.

Niklewski, Stefan. *La Reglementation de l'Immigration des Travailleurs Polonais en France*. Nancy: Faculté de droit, 1930.

Pamiętniki Emigrantów. Francja. Warszawa: Instytut gospodarstwa społecznego, 1939.

Sulik, Alfred. *Historia Mysłowic 1922–1939*. Mysłowice: Wydawnictwo Hejme, 2011, t. 2.

Transport Emigrantów Polskich przez Czechosłowację do Francji, 1929–1939, Archiwum Akt Nowych w Warszawie, sygn. 10344.

Wskazówki dla Wychodźców do Francji. Warszawa: Urząd Emigracyjny, 1930.

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2016

Прийнята до друку 26.06.2016